

Bezpieczeństwo socjalne a poziom przestępczości w Polsce

Monika Mocianko-Pawlak^a

Streszczenie. Artykuł przedstawia charakterystykę zmian poziomu przestępczości w Polsce w latach 2004–2018 w kontekście bezpieczeństwa socjalnego, z uwzględnieniem liczby decyzji administracyjnych, na podstawie których przyznano świadczenia społeczne, oraz zmian wysokości wypłacanych świadczeń. Celem badania omówionego w artykule jest ustalenie korelacji między liczbą beneficjentów świadczeń społecznych i wysokością otrzymywanych przez nich świadczeń a poziomem przestępczości w Polsce. Wykorzystano dane z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące liczby osób, którym przyznano świadczenie społeczne, i wysokości świadczeń wypłacanych z budżetów województw, a także dane Komendy Głównej Policji dotyczące liczby przestępstw z wyszczególnieniem ich głównych kategorii i w podziale na województwa. Wyniki przeprowadzonego badania wskazują na występowanie silnej dodatniej korelacji pomiędzy liczbą osób, którym przyznano świadczenie społeczne, a przestępczością oraz brak korelacji pomiędzy przestępczością a wysokością świadczeń wypłacanych z budżetów województw. Na podstawie analizy literatury przedmiotu oraz badania własnego potwierdzono, że czynniki ekonomiczne wywierają wpływ na poziom przestępczości.

Słowa kluczowe: przestępczość, bezpieczeństwo socjalne, świadczenia społeczne

JEL: H53, I38

Social security and the crime rate in Poland

Abstract. The article describes changes in the crime rate in Poland in the years 2004–2018 in the context of social security. The number of administrative decisions on the basis of which social benefits were granted and changes in the amount of the paid benefits were considered. The aim of the paper is to establish the correlation between the number of beneficiaries of social benefits and the total amount of these benefits, and the crime rate in Poland. The data used in the study come from the Local Data Bank of Statistics Poland and comprise the number of people who were granted a social benefit and the amount of benefits paid from voivodship budgets. The study was also based on data from the National Police Headquarters relating to the number and category of committed crimes in particular voivodships. The results of the conducted research indicate that there is a strong positive correlation between the number of beneficiaries of social benefits and the crime rate. On the other hand, no correlation was detected between the amount of benefits paid from voivodship budgets and the crime rate. The analysis of the literature on the subject and the author's own research results confirm that economic factors have an impact on the crime rate.

Keywords: crime rate, social security, social benefits

^a Uniwersytet Szczeciński, Wydział Ekonomii, Finansów i Zarządzania, Instytut Ekonomii i Finansów / University of Szczecin, Faculty of Economics, Finance and Management, Institute of Economics and Finance.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4726-5623>.

1. Wprowadzenie

Skuteczna polityka społeczna prowadzona jest zazwyczaj w dwu zasadniczych kierunkach. Z jednej strony zmierza do zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa społecznego oraz do utrzymania porządku publicznego, z drugiej – ma na celu minimalizację skali nieetycznych zachowań uwarunkowanych czynnikami ekonomicznymi, godzących w obowiązujący porządek prawny. Do realizacji tej strategii niezbędne są informacje o efektywności dotychczasowych działań podejmowanych w tym obszarze oraz zależności pomiędzy poziomem przestępczości a zasięgiem i rozmiarem pomocy społecznej oferowanej przez państwo.

Opracowana przez Ossowskiego (2019) typologia ładu społecznego, oparta na trzech rodzajach regulacji zachowań społecznych, wyróżnia łąd przedstawień zbiorowych, łąd policentryczny oraz łąd monocentryczny. Zasadą organizującą łąd przedstawień zbiorowych jest tradycjonalność, a życie społeczne w ramach tego porządku opiera się na konformizmach społecznych uregulowanych przez tradycyjne wzory. W zbiorowościach typu policentrycznego łąd społeczny oparty jest na racjonalności rozumianej jako dążenie jednostek do wartości szczególnie przez nie preferowanych; kryterium racjonalności może być kapitał jako specyficzna postać wartości społecznej. W zbiorowościach społecznych o monocentrycznym łądzie wewnętrznym zbiorowe zachowania są wyznaczane przez decyzje i rozporządzenia jednego wspólnego ośrodka władzy, który również kieruje zachowaniem członków zbiorowości. W tego typu zbiorowościach wartości, które w systemach policentrycznych spełniają funkcję kryteriów racjonalności, zastąpione są przez efekty globalne, odgrywające rolę kryteriów funkcjonalności (Cichocki, 1990).

Na kanwie powyższej koncepcji związek pomiędzy gwarancją zapewnienia przez państwo bezpieczeństwa społecznego a poziomem przestępczości dostrzegła Korbińska (2005). Badaczka zauważyła, że współcześnie można mówić o społeczeństwie zagrożeń, będącym konsekwencją odejścia od ładu monocentrycznego, w którym regulacja życia społecznego przez centralny ośrodek władzy prowadziła m.in. do umacniania postaw roszczeniowych wobec państwa i wyuczonej bezradności. Proces transformacji w Polsce, zorientowany na budowę ładu policentrycznego i demokratycznego, spowodował zmianę reguł „gry społecznej”, co wywołało niezrozumienie oraz subiektywne poczucie niepewności i lęku większości społeczeństwa, a w rezultacie doprowadziło do powstania konfliktów społecznych na wszystkich poziomach życia, w tym odnotowywanego w tym okresie gwałtownego wzrostu przestępczości. Tusińska (2013) również podkreślała wpływ czynników ekonomicznych na poziom przestępczości. Uznała, że efektywność ekonomiczna jest warunkiem koniecznym poprawy jakości życia. W sytuacji wzrostu liczby ludności, starzejącego się społeczeństwa i malejących zasobów naturalnych oraz mniejszej efektywności gospodarki takie założenie implikuje niewielkie możliwości wzrostu PKB *per capita* i jednocześnie oznacza utrzymywanie lub pogłębianie różnic majątkowo-dochodowych, a w konsekwencji – ryzyko wzrostu poziomu przestępczości.

Celem badania przedstawionego w niniejszym artykule jest ustalenie korelacji między liczbą beneficjentów świadczeń społecznych i wysokością wypłacanych świadczeń a poziomem przestępczości w Polsce.

2. Pomoc społeczna a przestępczość – ujęcie teoretyczne

Jak zauważyli Reykowski i Bielicki (1997), jednym z głównych składników życia społecznego jest współpraca i wzajemna pomoc na rzecz realizacji wspólnych celów, w tym zabezpieczenia sytuacji słabych i bezbronnych. Dążenie do systemowego rozwinięcia współdziałania oraz pomocy, aby ograniczyć zakres i bezwzględność rywalizacji, można zaobserwować już w społecznościach pierwotnych, które rozwijały systemy norm, początkowo w postaci obyczajów i rytuałów.

Bezpieczeństwo społeczne, które stanowi jeden z obszarów bezpieczeństwa narodowego, obejmuje całokształt działań prawnych, organizacyjnych i wychowawczych, realizowanych przez podmioty rządowe (narodowe i ponadnarodowe), pozarządowe oraz samych obywateli. Działania te zmierzają do zapewnienia określonego poziomu życia osobom, rodzinom i grupom społecznym, a także służą niedopuszczeniu do marginalizacji i wykluczenia społecznego tych ludzi, którzy ze względu na swoją niezaradność bądź niesprzyjające zdarzenia zewnętrzne doświadczyli pogorszenia warunków życia. Celem zapewnienia bezpieczeństwa społecznego jest przede wszystkim udzielanie pomocy ludziom, którzy są czasowo lub trwale niezdolni do pracy zawodowej, oraz tym, którzy z przyczyn osobistych (np. decyzja o rezygnacji z podjęcia pracy ze względu na chęć sprawowania opieki nad potomstwem) lub sytuacyjnych (takich jak wypadki czy choroby) nie pracują i żyją na granicy ubóstwa (Leszczyński, 2011b). Skrabacz (2012a) przyjmował, że bezpieczeństwo społeczne – jako jedna z kategorii bezpieczeństwa narodowego – może być utożsamiane z ochroną egzystencjalnych podstaw życia ludzi, a także z zapewnianiem możliwości zaspokajania potrzeb indywidualnych, zarówno o charakterze materialnym, jak i niematerialnym (duchowym), oraz realizacji aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochrony zdrowia i gwarancji emerytalnych. Z kolei Marczuk (2012) postulowała postrzeganie bezpieczeństwa społecznego jako zmiennego i dynamicznego procesu, który gwarantuje zaspokojenie podstawowych potrzeb społecznych i jest zapewniany przez rządy państw. Takie ujęcie pozwala traktować tego rodzaju bezpieczeństwo jako komponent bezpieczeństwa narodowego, przy czym bezpieczeństwo społeczne powinno być postrzegane szerzej niż tylko bezpieczeństwo socjalne, w tym dostęp do zabezpieczenia społecznego, i uwzględniać także godność i „wolność od potrzeb” dla każdego człowieka.

Na trójczynnikiowy model bezpieczeństwa społecznego, zaproponowany przez Leszczyńskiego (2011a), składają się bezpieczeństwo socjalne, bezpieczeństwo wspólnotowe i bezpieczeństwo rozwojowe. Przyjęto, że wielkość każdego z wymienionych rodzajów bezpieczeństwa zawiera się w przedziale (0, 1], a jeśli którykolwiek z komponentów osiągnie wartość zerową, tożsamą wartość przyjmie cały wskaźnik

bezpieczeństwa społecznego. W tym kontekście bezpieczeństwo socjalne odnosi się do minimalnych standardów socjalnych, które są gwarantowane przez państwo i określane w systemie prawa przez minimalny poziom płac, dochodów i transferów. Z kolei bezpieczeństwo wspólnotowe odzwierciedla obszar doznań i emocji o charakterze psychofizycznym i obejmuje subiektywne poczucie bycia częścią większej wspólnoty. Z kolei bezpieczeństwo rozwojowe dotyczy ogólnych warunków (szans i możliwości) rozwoju człowieka (obywatela w danym państwie).

Bezpieczeństwo socjalne jest zatem kategorią węższą od bezpieczeństwa społecznego, chociaż bywa z nim utożsamiane, ponieważ w dążeniu do jego utrzymania nacisk jest położony na zapewnienie jedynie wystarczających środków do życia, przy jednoczesnym odniesieniu do ryzyka socjalnego związanego z możliwością wystąpienia choroby, wypadku przy pracy, niepełnosprawności lub zgonu żywiciela rodziny, które stanowią nierzadko przyczynę pogłębiania się nierówności bądź wykluczenia społecznego. Dlatego też w systemowych definicjach bezpieczeństwa społecznego jako jednej ze składowych bezpieczeństwa narodowego akcentuje się wszystkie trzy aspekty: socjalny, rozwojowy i wspólnotowy (Marczuk, 2012).

Bezpieczeństwo społeczne odgrywa ważną rolę w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego, na które składa się również bezpieczeństwo publiczne. Wynika to z faktu, że bezpieczeństwo społeczne bezpośrednio odnosi się do jednostek i ich zachowań: jednostka jest zarówno podmiotem ochrony, jak i źródłem zagrożenia. Ponadto właśnie jednostki tworzące społeczeństwo legitymizują działanie organów władzy publicznej i samorządowej oraz istniejącą strukturę społeczną (Pokruszyński, 2012). Dlatego Jarmoszko (2016) uznał bezpieczeństwo społeczne za koncepcyjnie najtrudniejszą kategorię bezpieczeństwa, co „wynika ze złożoności fenomenu społeczeństwa, sposobu jego pojmowania oraz całokształtu naukowych tego uwikłań i kontekstów” (Jarmoszko, 2016, s. 17). Pojęcie społeczeństwa jako pierwotne i bazowe dla całej gamy pojęć, w tym takich jak ekonomia, polityka, komunikacja czy edukacja, stanowi samo w sobie konstrukt bezpieczeństwa człowieka i tworzonych przez niego wspólnot.

W celu efektywnej realizacji postulatu zapewnienia bezpieczeństwa społecznego – i szerzej bezpieczeństwa państwa – konieczne staje się dokonanie szczegółowej analizy zagrożeń społecznych oraz uwzględnienie jej wyników w procesie tworzenia polityki społecznej. Co istotne, cechą charakterystyczną tego rodzaju zagrożeń jest ich współzależność i współwystępowanie; oznacza to istnienie więcej niż jednego czynnika wywołującego zagrożenie bezpieczeństwa społecznego (Skrabacz, 2012b). W literaturze przedmiotu do głównych zagrożeń bezpieczeństwa społecznego zalicza się bezrobocie, biedę, ubóstwo i bezdomność, a występowanie tych zjawisk w znaczny sposób wpływa m.in. na poziom przestępczości (Skrabacz, 2012a).

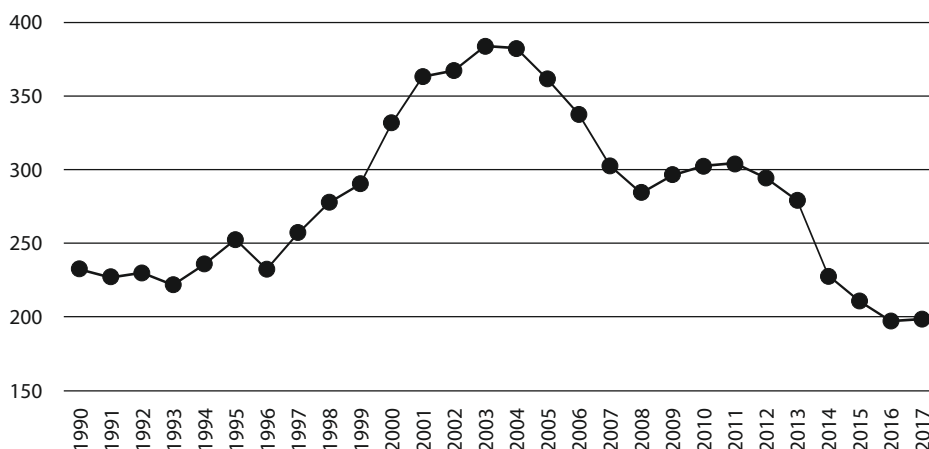
Ubóstwo, jedno z wymienionych zagrożeń, wynika z przyczyn, które można podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne. Do przyczyn zewnętrznych należą brak pracy i dóbr materialnych oraz nieskuteczność władzy lokalnej, natomiast przyczyny wewnętrzne obejmują poziom wykształcenia, umiejętności i motywacji, które implikują

poziom zaspokojenia podstawowych potrzeb materialnych. Tawney (1964) uważał ubóstwo za jeden z wymiarów nierówności społecznej. Wskazywał przy tym, że skrajne ubóstwo prowadzi do walki o przetrwanie, podczas gdy skrajne bogactwo rozleniwia, z czego wynika, że istotą walki z ubóstwem powinno być ograniczenie strukturalnych nierówności społecznych oraz dążenie do bardziej równomiernego rozkładu dochodu i zasobów w społeczeństwie. Nierówność jest tu rozumiana jako różnica pomiędzy grupami dochodowymi. Narzędziami służącymi do przywrócenia równowagi ekonomicznej w społeczeństwie są dodatki rodzinne, minimalna stawka za godzinę pracy i gwarantowany poziom dochodu dla rodzin, niezbędny do utrzymania minimalnego poziomu życia bez poczucia deprivacji (Gierszewski i Pieczywok, 2019).

W pierwszej fazie transformacji ustrojowej, rozpoczętej w Polsce w 1989 r., zrodził się dylemat w kwestii ustalenia nowego sposobu angażowania się państwa w finansowanie świadczeń socjalnych. Kryzys ekonomiczny, który towarzyszył przejściu od gospodarki socjalistycznej do wolnorynkowej, wiązał się ze zmniejszeniem wysokości transferów socjalnych, czego konsekwencją było zubożenie znacznej części społeczeństwa. Skutki tych zmian dotyczyły przede wszystkim te grupy społeczne, które przyjmowały postawę wyuczzonej bezradności (zob. Jarmakowski, 2009). Statystyki policyjne pokazują, że w omawianym okresie zmniejszeniu pomocy państwa towarzyszył m.in. wzrost poziomu przestępczości, przy czym od 2004 r., czyli od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej (UE), notowany jest jego systematyczny spadek.

Zmiany liczby przestępstw stwierdzonych przez policję w okresie od 1990 r. do 2016 r. w przeliczeniu na 10 tys. osób prezentuje wyk. 1.

Wykr. 1. Liczba przestępstw stwierdzonych przez policję na 10 tys. osób

Należy zaznaczyć, że wpływ na wzrost przestępczości miała niewątpliwie nie tylko zmiana w obszarze pomocy społecznej, lecz także rosnące bezrobocie, wysoka inflacja, brak oszczędności – rodzący niepewność co do przyszłości – oraz ciągłe przekształcenia, obejmujące również system prawny. Reforma administracyjna kraju z 2001 r. i wstąpienie Polski do UE w 2004 r. wyznaczały początek nowej polityki regionalnej prowadzonej w ramach polityki spójności.

Korbińska (2005) zauważyła, że gdy bogactwu przeciwstawiają się stale rosnące bieda i bezrobocie, zagrożenie egzystencji wpływa na wzrost irytacji, poczucia bezradności czy niezdolność do przyjmowania odpowiedzialności. Prognozy oparte jedynie na obrazie całego systemu funkcjonowania państwa – szczególnie w sferze społeczno-ekonomicznej – który kształtuje się w rezultacie tych procesów, są mało przejrzyste. W konsekwencji pogłębiania się nierówności społecznych rośnie liczba ludzi, którzy odczuwają zagubienie w otaczającym ich świecie, czują się osaczeni zagrożeniami i trudnościami, a w efekcie nie potrafią ich pokonać – czy też dokonać ich relatywizacji – za pomocą osiągalnych środków i własnych zdolności. Takie sytuacje wywołują rozpacz i zwątpienie, a także przemoc i agresję. Trafnie ostrzegali Jacek Kuroń, dwukrotny minister pracy i polityki społecznej, że poczucie wypchnięcia poza społeczeństwo, pozbawienia szans udziału w normalnym życiu oraz możliwości spełnienia własnych aspiracji, które towarzyszy dużym grupom społecznym, zapoczątkowuje bunt przeciwko takim porządkom i może prowadzić do ich zniszczenia (Jakubczak i Flis, 2006). Dlatego trudną sytuację bytową, powodowaną w szczególności zmianami w obszarze gospodarczej wydajności oraz obniżeniem wysokości transferów socjalnych lub ograniczeniem zabezpieczeń socjalnych, można uznać za jedno ze źródeł zagrożeń dla bezpieczeństwa publicznego.

Poczucie bezpieczeństwa należy do podstawowych potrzeb człowieka. Każda jednostka dąży, przy wykorzystaniu własnych możliwości, do zapewnienia sobie bezpiecznych warunków życia; niestety w większości przypadków nie jest w stanie osiągnąć tego celu samodzielnie. Dlatego państwo powołało organy, których podstawowym zadaniem jest dbanie o bezpieczeństwo obywateli w różnych sferach życia (Ciekanowski, 2018).

Przestępczość stanowi główne zagrożenie bezpieczeństwa publicznego. W myśl art. 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 535) odpowiedzialności karnej podlega tylko ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, przy czym szkodliwość społeczna tego czynu nie może być znikoma, a sprawcy czynu zabronionego w czasie jego popełniania można przypisać winę. Przestępstwo jest czynem osoby fizycznej związanym z zachowaniem się – uzewnętrznionym i wynikającym z jej woli – przy czym przez czyn ten prawo karne rozumie zarówno działanie, jak i zaniechanie, wtedy gdy sprawca był zobowiązany do określonego działania. Szkodliwość spo-

łeczna czynu oznacza, że oddziałuje on negatywnie na stosunki społeczne, narusza określone dobro lub stanowi jego zagrożenie. Do uznania konkretnego czynu za przestępstwo konieczne jest ustalenie, że wyczerpuje on znamiona określone w ustawie karnej, a sprawcy można przypisać winę za jego popełnienie. To właśnie ustawowe znamiona przestępstwa umożliwiają kwalifikację konkretnego czynu wedle odpowiedniego przepisu prawnego (Sławik, 1996).

Przestępstwo stwierdzone, czyli czyn uznany za przestępstwo w zakończonym postępowaniu przygotowawczym, stanowi jednostkę statystyczną w sprawozdawczości policyjnej. Co ważne, liczba przestępstw stwierdzonych nie jest równa liczbie przestępstw rzeczywiście popełnionych w danym okresie – nie obejmuje tzw. ciemnej liczby przestępstw, a więc tych, które nie zostały zgłoszone organom ścigania, lub takich, które pomimo zgłoszenia ich popełnienia nie zostały przyjęte ani zarejestrowane przez policję (Gruszczynska, 2015).

3. Metoda badania

Bezpieczeństwo socjalne polega na zapewnieniu podstawowych warunków bytowych, łagodzeniu konsekwencji zróżnicowania społecznego, pomocy, interwencji, rozdzielaniu świadczeń i utrzymaniu pokoju socjalnego. Choć nie jest to pojęcie normatywne, to w różnych źródłach prawa wyrażane jest w sposób ilościowy i jakościowy, np. poprzez wskazanie progu interwencji socjalnej czy też kryteriów dochodowych uprawniających do otrzymania świadczeń. Ingerencja państwa w celu zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego następuje wtedy, gdy zagrożone są minimum socjalne oraz minimum egzystencji, w związku z czym poziom tego rodzaju bezpieczeństwa wyznaczany jest przez liczbę osób, którym przyznano pomoc społeczną (Sierpowska, 2015).

W badaniu wykorzystano dane wtórne z lat 2004–2018 uzyskane z Banku Danych Lokalnych (BDL) Głównego Urzędu Statystycznego (GUS). Dotyczyły one liczby osób, którym przyznano pomoc społeczną o charakterze pieniężnym i niepieniężnym na podstawie decyzji administracyjnej¹, wymienionych w Ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593), w podziale na województwa. Informowały one także o wysokości wydatków budżetów województw określonych w działach: 852 – Pomoc społeczna i 853 – Pozostałe zadania w zakresie

¹ Wydatki socjalne są wydatkami transferowanymi ze środków publicznych do gospodarstw domowych w postaci różnego rodzaju świadczeń pieniężnych, rzeczowych i usług oraz wydatkami na funkcjonowanie instytucji publicznych, które te wydatki obsługują. Najważniejsze z nich, uwzględnione w niniejszym artykule, obejmują wydatki w ramach ubezpieczenia zdrowotnego, pomocy społecznej oraz świadczenia rodzinne i wydatki związane z polityką rynku pracy (*Leksykon budżetowy*).

polityki społecznej². Porównanie danych dotyczących wysokości świadczeń wypłacanych z budżetów województw było możliwe dzięki zastosowaniu wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych (GUS, b.r.).

Dane na temat liczby stwierdzonych przestępstw z wyróżnieniem poszczególnych kategorii w podziale na województwa pochodzą z Komendy Głównej Policji (KGP), przy czym od 2013 r. dane o przestępstwach stwierdzonych, jak również o wskaźnikach wykrywalności sprawców przestępstw obliczane są z wyłączeniem informacji statystycznych o śledztwach i dochodzeniach własnych prokuratora, a także powierzonych do prowadzenia uprawnionym organom innym niż policja. Powoduje to, że dane te nie są w pełni porównywalne ze wskaźnikami z lat ubiegłych. Ponadto od 2014 r. dane nie obejmują czynów karalnych popełnionych przez nieletnich, ponieważ zgodnie ze zmienioną metodologią stwierdzenie popełnienia czynów karalnych przez nieletnich następuje w postępowaniu sądowym po uprzednim przekazaniu przez policję akt w sprawach nieletnich do sądu rodzinnego.

Ze względu na zróżnicowanie poziomu przestępczości w Polsce liczbę stwierdzonych przestępstw zaprezentowano odrębnie dla poszczególnych województw. Konsekwentnie w badaniu uwzględniono także liczbę osób, którym na podstawie decyzji administracyjnej przyznano świadczenie społeczne w województwach, i wysokość wymienionych w działach 852 i 853 świadczeń wypłacanych z budżetów województw.

W badaniu wybranych zmiennych zastosowano metodę analizy porównawczej, polegającą na ocenie możliwości zachodzenia związku pomiędzy dwiema cechami za pomocą parametru rozkładu dwuwymiarowego, zwanego współczynnikiem korelacji liniowej Pearsona (*r*-Pearsona), który wyrażany jest wzorem

$$p = \frac{cov(X, Y)}{D(X)D(Y)}, \quad (1)$$

gdzie:

$cov(X, Y)$ – kowariancja obu cech,

$D(X)D(Y)$ – odchylenie standardowe odpowiednich rozkładów brzegowych.

² W celu jednolitego ewidencjonowania środków przeznaczonych na wsparcie rodziny, na mocy Rozporządzenia Ministra Finansów z 25 lipca 2016 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz.U. 2016 poz. 1121), w związku z wprowadzeniem od kwietnia 2016 r. świadczenia wychowawczego „Rodzina 500+”, skierowanego do rodzin wychowujących dzieci do 18. roku życia, utworzono w klasyfikacji budżetowej nowy dział „855 – Rodzina”, który po raz pierwszy miał zastosowanie do projektów uchwał budżetowych na 2017 r. Do tego działu przeniesiono niektóre rozdziały z działów 852 – Pomoc społeczna i 853 – Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej. Dlatego dane wykorzystane w analizie nie obejmują środków wypłaconych w ramach programu „Rodzina 500+”.

Współczynnik korelacji liniowej Pearsona określa stopień proporcjonalnych powiązań wartości dwóch zmiennych i wyraża liniową zależność między nimi. Zmienne określamy jako skorelowane wtedy, gdy $p \neq 0$. Współczynnik przyjmuje wartości od -1 do 1 . Jeżeli $p > 0$, to zmienne są pozytywnie skorelowane liniowo, a proste regresji mają dodatnie nachylenie, natomiast gdy $p < 0$, to proste regresji mają ujemne nachylenie i mówimy o negatywnej korelacji liniowej (Lissowski i in., 2008). Miary korelacji opisują intensywność zależności między badanymi zmiennymi, a współczynnik korelacji liniowej Pearsona wskazuje ponadto na kierunek zależności dwóch zmiennych (Ignatczyk i Chromińska, 1998).

Bezwzględna wartość współczynnika korelacji świadczy o sile współzależności zmiennych. Im jest ona bliższa jedności, tym silniejsza staje się zależność korelacyjna między badanymi zmiennymi. Przyjmuje się, że korelacja między dwiema cechami jest słaba, jeśli $p \leq 0,3$, średnia, gdy $0,3 < p \leq 0,5$, i silna, jeżeli $p > 0,5$, co odnosi się również do ujemnych wartości współczynnika korelacji. W przypadku gdy $p = 1$, zależność korelacyjna przechodzi w zależność funkcyjną, natomiast $p = 0$ świadczy o zupełnym braku związku korelacyjnego pomiędzy badanymi zmiennymi (Sobczyk, 1996). Innymi słowy, bezwzględna wartość współczynnika korelacji liniowej $[-1, 1]$ świadczy o sile związku liniowego, a minus – o kierunku tego związku (Śleszyński, 2020).

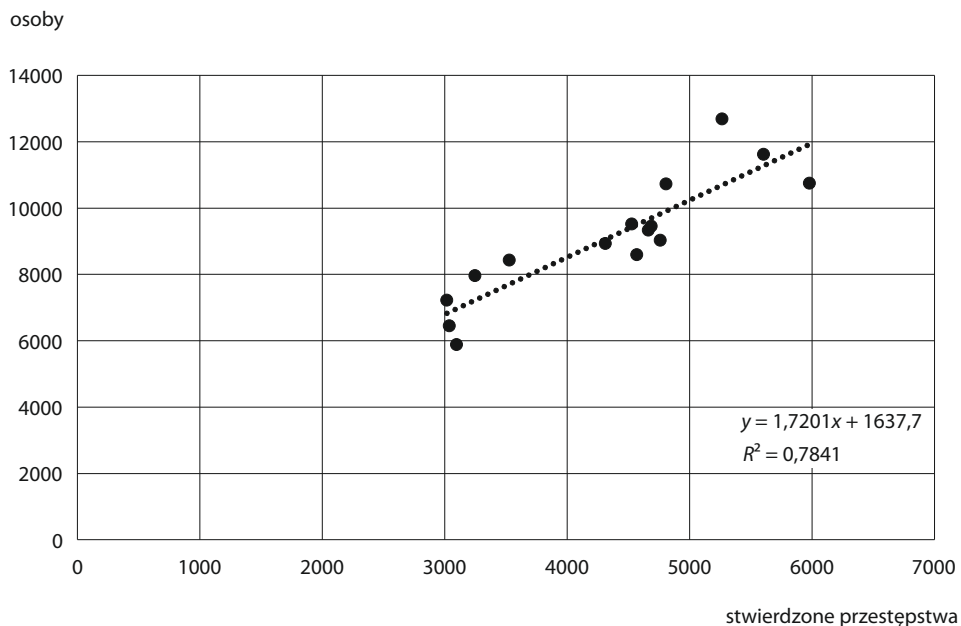
4. Wyniki badania

Za punkt wyjścia niniejszej analizy przyjęto założenia ekonomicznej teorii przestępczości Beckera. Koncepcja ta zakłada istnienie funkcji odnoszącej się do liczby przestępstw popełnionych przez jakąkolwiek osobę na podstawie prawdopodobieństwa skazania, wysokości nałożonej kary w przypadku skazania, częstotliwości uciążliwych aresztowań, chęci popełnienia czynu niezgodnego z prawem, a także – co istotne w kontekście tematu artykułu – wpływu innych zmiennych, takich jak osiągnięty (w legalny i nielegalny sposób) dochód. Zasadne jest zatem skoncentrowanie uwagi na wpływie transferów socjalnych na poziom przestępczości (Becker, 1974).

Polityka UE opiera się na założeniu, że w sprawiedliwym społeczeństwie nie powinno być dużych różnic dochodowych. Podejście to znajduje odzwierciedlenie w strategii *Europa 2020* (Komisja Europejska [KE], 2010), która wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu czyni jednym z priorytetów rozwojowych UE. Realizacja tego priorytetu ma służyć zwiększeniu aktywności zawodowej, podnoszeniu kwalifikacji i walce z ubóstwem. Strategia zawiera skierowane do krajów UE zalecenie pod-

jęcia działań na rzecz zapewnienia spójności społecznej i terytorialnej oraz szerokiego udostępnienia korzyści płynących ze wzrostu gospodarczego i zatrudnienia, tak aby osoby ubogie i wykluczone społecznie mogły godnie żyć i aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym. Propagowany system opieki socjalnej ma na celu nie tylko minimalizowanie ryzyka, lecz także osiąganie pozytywnych celów życiowych, takich jak zmiana szkodliwych nawyków życia codziennego, co w efekcie ma się przyczynić do wzrostu bezpieczeństwa publicznego w krajach UE (Tusińska, 2013). Stopień realizacji powyższych zaleceń w zestawieniu z poziomem przestępczości stwierdzonej w latach 2004–2018 można ocenić na podstawie danych z omawianego okresu zaprezentowanych na wykresach 2–4.

Wykr. 2. Zależność między liczbą stwierdzonych przestępstw na 10 tys. osób a liczbą osób, którym przyznano świadczenia w ramach pomocy społecznej na podstawie decyzji administracyjnej, na 10 tys. osób w latach 2004–2018

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z KGP oraz BDL GUS.

Pomiędzy liczbą przestępstw stwierdzonych a liczbą osób, którym na podstawie decyzji administracyjnej przyznano świadczenia społeczne w Polsce w latach 2004–2018, występuje bardzo silna dodatnia i istotna korelacja $p(r_{xy}) = 0,89$ (wartość

krytyczna $r_{xy} = 0,514$, $p < 0,05$). Wobec potwierdzenia liniowej korelacji oszacowano parametry funkcji regresji liniowej. Otrzymano następujący model:

$$\hat{P}_t = 0,46B_t + 190,51; \quad R^2 = 0,78 \quad (2)$$

(0,07) (615,44)

W tabl. 1 zaprezentowano ocenę parametrów modelu.

Tabl. 1. Ocena parametrów modelu

Parametr	Wartość	Wnioski
Statystyki regresji		
<i>R</i> kwadrat	0,7841	
<i>F</i>	47,2141	
Istotność <i>F</i>	1,13E-05	zależność między <i>x</i> a <i>y</i> istotna statystycznie
<i>d_I</i>	0,946	
<i>d_u</i>	1,543	
<i>d</i> (test Durбина-Watsona)	0,864	odrzućcenie hipotezy <i>H</i> ₀ zakładającej brak autokorelacji dodatniej na rzecz <i>H</i> ₁ zakładającej występowanie autokorelacji dodatniej składnika losowego
Wyraz wolny		
Współczynniki	190,51	
Błąd standardowy	615,44	
<i>t Stat</i>	0,31	
Wartość <i>p</i>	0,76	wyraz wolny nie jest istotny statystycznie i niebrany pod uwagę przy określaniu związku korelacyjnego między <i>x</i> a <i>y</i>
Współczynnik kierunkowy		
Współczynniki	0,46	
Błąd standardowy	0,07	
<i>t Stat</i>	6,87	
Wartość <i>p</i>	1,13E-05	współczynnik kierunkowy krzywej <i>y</i> względem <i>x</i> jest istotny statystycznie

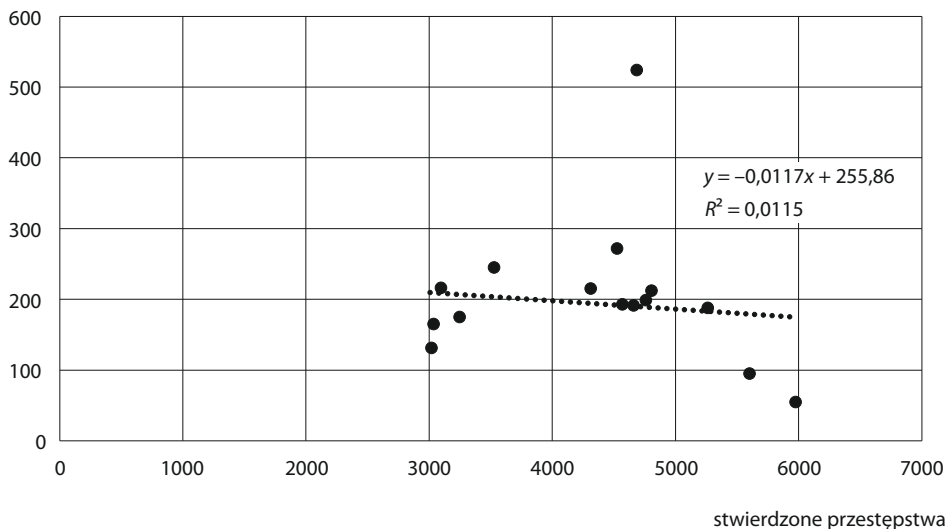
Źródło: opracowanie własne.

Należy oczekiwać, że wraz ze spadkiem liczby przestępstw o 1000 liczba osób, którym na podstawie decyzji administracyjnej przyznano świadczenia społeczne, zmniejszy się o ok. 460.

Nie stwierdzono istotnych statystycznie zależności na poziomie istotności 0,05 pomiędzy liczbą stwierdzonych przestępstw a wysokością świadczeń wypłacanych z budżetów województw, co ilustruje wyk. 3.

Wykr. 3. Zależność między liczbą stwierdzonych przestępstw na 10 tys. osób a wysokością świadczeń określonych w działach 852 i 853, wypłacanych z budżetów województw, na 10 tys. osób w latach 2004–2018

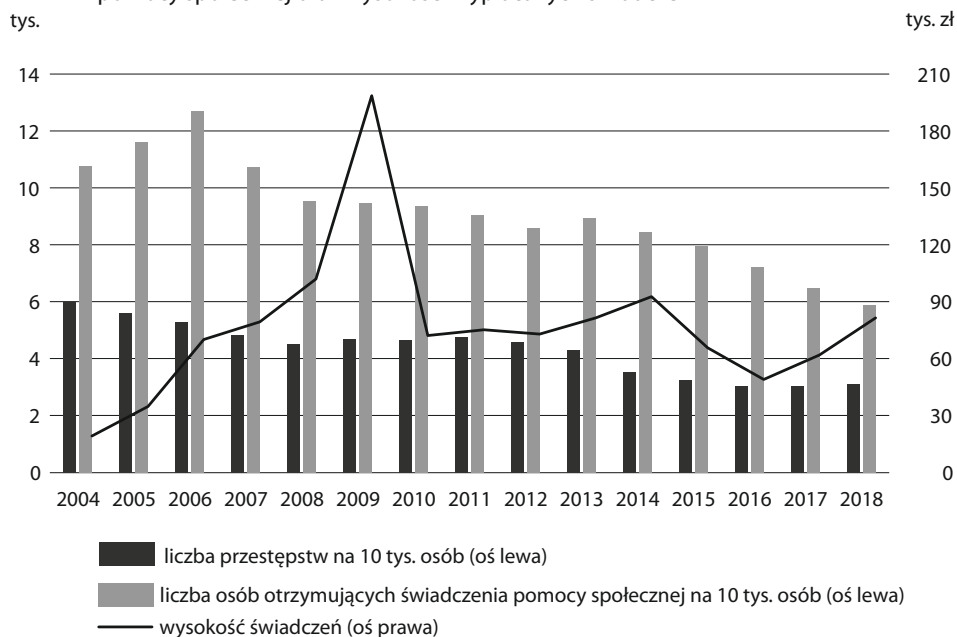
wysokość świadczeń w zł

Uwaga. Podsumowanie regresji: *t-Stat* współczynnika kierunkowego = $-0,39$; $F = 0,1519$, istotność $F = 0,703$; d (test Durбина-Watsona) = $0,127$ ($d_l = 0,946$; $d_u = 1,543$).

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z KGP i BDL GUS.

Nie istnieje korelacja ($p = 0,703$) między liczbą stwierdzonych przestępstw a wysokością świadczeń wypłacanych z budżetów województw ($r_{xy} = -0,11$) w latach 2004–2018. Nie można więc dowieść istnienia zależności pomiędzy wysokością wypłacanych świadczeń a liczbą stwierdzonych przestępstw na poziomie województw. Dodatkowo sprawdzono, czy zachodzi zależność liniowa pomiędzy liczbą stwierdzonych przestępstw a wysokością świadczeń wypłacanych z budżetów powiatów woj. zachodniopomorskiego w latach 2012–2018. Nie stwierdzono takiej korelacji łącznie dla powiatów woj. zachodniopomorskiego ($r_{xy} = 0,092$), natomiast odnotowano silną i dodatnią zależność liniową w przypadku niektórych powiatów (np. dla powiatu kamieńskiego $r_{xy} = 0,71$). Jednak należy zaznaczyć, że uzyskany wynik nie jest istotny statystycznie ($r_{xy \text{ krytyczne}} = 0,75$), co może wynikać ze zbyt małej liczby obserwacji ($n = 7$). Zróżnicowanie wyników w zależności od rodzaju jednostki terytorialnej (powiat, miasto na prawach powiatu, gmina) oraz odmiennosc zachowań w miejscowościach o różnej wielkości wskazują na zasadność prowadzenia dalszych analiz, w szczególności na najniższych poziomach podziału terytorialnego Polski.

Wykr. 4. Zmiany liczby stwierdzonych przestępstw, liczby osób otrzymujących świadczenia pomocy społecznej oraz wysokości wypłacanych świadczeń

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z KGP i BDL GUS.

Z analizy wartości współczynnika korelacji Pearsona wynika, że istnieje silna dodatnia korelacja (0,89) pomiędzy liczbą przestępstw stwierdzonych na 10 tys. osób a liczbą osób, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej (na 10 tys. osób), przy wartości krytycznej testu istotności 0,514. Zależność taka występuje w odniesieniu do ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych w latach 2004–2018, a także w poszczególnych kategoriach przestępstw, takich jak przestępstwa: kryminalne, przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko mieniu i przeciwko wolności, co prezentują dane w tabl. 2. Co ciekawe, w odniesieniu do przestępstw przeciwko rodzinie i opiece korelacja dodatnia nie zachodzi, a istotna statystycznie ujemna zależność występuje jedynie w woj. lubuskim ($-0,516$). Zagrożenie minimum socjalnym oraz minimum egzystencji stanowi podstawę przyznania świadczenia socjalnego, a więc zmniejszeniu liczby osób spełniających wskazane kryteria powinien towarzyszyć spadek poziomu przestępczości. Jednocześnie wyższemu poziomowi życia społeczeństwa w Polsce będzie odpowiadał wyższy poziom bezpieczeństwa.

W tym kontekście brak korelacji pomiędzy liczbą stwierdzonych przestępstw a wysokością świadczeń wypłacanych z budżetów województw w ramach pomocy

społecznej może wskazywać na większe znaczenie samego faktu objęcia pomocą niż jej wielkości. Taki wniosek uzupełnia stwierdzenie sformułowane przez Pare'a i Felsona (2014): nierówności dochodowe nie mają związku ze zróżnicowaniem przestępczości wtedy, gdy ubóstwo jest kontrolowane, tzn. gdy ustalone są progi dochodowe, poniżej których niemożliwe jest funkcjonowanie w społeczeństwie, i konieczna jest interwencja instytucji polegająca m.in. na przyznawaniu i wypłacie świadczeń socjalnych.

Wartości współczynnika korelacji Pearsona dla poszczególnych województw i kategorii stwierdzonych przestępstw w latach 2004–2018 przedstawiono w tablicach 2 i 3.

Tabl. 2. Wartości współczynnika korelacji Pearsona pomiędzy liczbą przestępstw stwierdzonych w poszczególnych kategoriach a liczbą osób, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. osób w latach 2004–2018

Województwa	Kategorie przestępstw					
	ogółem	kryminalne	przeciwko			
			życiu i zdrowiu	mieniu	rodzinie i opiece	wolności seksualnej i obyczajności
Dolnośląskie	0,881	0,865	0,787	0,845	-0,224	0,678
Kujawsko-pomorskie	0,846	0,856	0,806	0,881	-0,368	0,752
Lubelskie	0,810	0,805	0,823	0,843	-0,321	0,832
Lubuskie	0,762	0,756	0,710	0,817	-0,516	0,458
Łódzkie	0,847	0,852	0,899	0,810	-0,123	0,854
Małopolskie	0,738	0,817	0,804	0,793	-0,088	0,709
Mazowieckie	0,884	0,844	0,850	0,819	-0,260	0,885
Opolskie	0,845	0,886	0,626	0,868	-0,208	0,666
Podkarpackie	0,836	0,871	0,878	0,777	-0,240	0,807
Podlaskie	0,602	0,589	0,690	0,555	-0,255	0,563
Pomorskie	0,902	0,898	0,758	0,900	-0,464	0,817
Śląskie	0,892	0,908	0,665	0,927	-0,290	0,703
Świętokrzyskie	0,866	0,840	0,750	0,836	-0,356	0,698
Warmińsko-mazurskie	0,852	0,794	0,848	0,799	-0,244	0,764
Wielkopolskie	0,912	0,912	0,781	0,913	-0,400	0,605
Zachodniopomorskie	0,902	0,905	0,833	0,942	-0,299	-0,453

Uwaga. Wartość krytyczna współczynnika korelacji dla poziomu istotności 0,05 wynosi 0,514.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z KGP i BDL GUS.

Tabl. 3. Wartość współczynnika korelacji Pearsona pomiędzy liczbą przestępstw stwierdzonych w poszczególnych kategoriach na 10 tys. osób a wysokością przyznanych świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. osób w zł/rok w latach 2004–2018

Województwa	Kategorie przestępstw					
	ogółem	kryminalne	przeciwko			
			życiu i zdrowiu	mieniu	rodzinie i opiece	wolności seksualnej i obyczajności
Dolnośląskie	0,042	-0,028	0,270	-0,057	0,224	0,140
Kujawsko-pomorskie	-0,123	-0,211	0,102	-0,170	-0,062	-0,365
Lubelskie	-0,059	-0,062	0,147	-0,124	0,165	-0,057
Lubuskie	0,042	-0,111	0,152	-0,144	0,061	-0,015
Łódzkie	-0,023	-0,088	0,139	-0,245	0,316	0,285
Małopolskie	-0,499	-0,436	-0,151	-0,465	0,176	0,019
Mazowieckie	-0,144	-0,188	0,143	-0,223	0,026	-0,056
Opolskie	-0,483	-0,452	-0,244	-0,448	0,038	-0,291
Podkarpackie	-0,451	-0,402	-0,129	-0,522	0,135	-0,258
Podlaskie	-0,054	-0,089	0,115	-0,138	-0,012	-0,100
Pomorskie	-0,062	-0,206	0,223	-0,232	0,147	0,175
Śląskie	-0,056	-0,029	0,169	-0,076	0,180	0,062
Świętokrzyskie	0,077	-0,091	0,010	-0,042	-0,054	-0,159
Warmińsko-mazurskie	0,063	0,006	0,205	0,023	0,013	-0,082
Wielkopolskie	0,054	0,037	0,231	-0,157	0,048	0,528
Zachodniopomorskie	0,018	-0,155	0,047	-0,145	-0,066	-0,119

Uwaga. Jak przy tabl. 2.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KGP i BDL GUS.

Wyniki analizy na poziomie województw potwierdziły występowanie istotnej statystycznie ($p = 0,05$) wysokiej dodatniej korelacji pomiędzy poziomem przestępczości a liczbą osób, którym przyznano świadczenia społeczne, z wyłączeniem przestępstw przeciwko rodzinie i opiece, w przypadku których odnotowano występowanie nieistotnej statystycznie ujemnej korelacji. Brak istotnej korelacji pomiędzy liczbą stwierdzonych przestępstw a wysokością świadczeń przyznanych w latach 2004–2018 w ramach pomocy społecznej w Polsce ($r_{xy} = -0,11$) znajduje potwierdzenie również w wynikach analizy przeprowadzonej na poziomie województw. Z danych zawartych w tabl. 3 wynika, że tylko w przypadku woj. podkarpackiego i jedynie w odniesieniu do kategorii przestępstw przeciwko mieniu ($-0,522$) korelacja liniowa między liczbą stwierdzonych przestępstw we wskazanych kategoriach a wysokością

wypłacanych z budżetów województw świadczeń była istotna statystycznie na poziomie istotności 0,05. Nie odnotowano natomiast istotnej statystycznie korelacji pomiędzy liczbą stwierdzonych przestępstw w żadnej z analizowanych kategorii a wysokością świadczeń przyznanych w ramach pomocy społecznej w innych województwach.

Powyższa analiza prowadzi do wniosku, że wysokość świadczeń wypłacanych mieszkańcom województw, przyznawanych w ramach pomocy społecznej, nie jest skorelowana z poziomem przestępczości, z wyjątkiem woj. podkarpackiego, w którym wzrostowi wysokości wypłacanych świadczeń towarzyszy spadek przestępstw stwierdzanych przez policję.

5. Podsumowanie

Wyniki badania opartego na danych dotyczących poziomu przestępczości oraz wybranych wskaźników transferów socjalnych w Polsce w latach 2004–2018 potwierdziły istnienie silnej dodatniej oraz istotnej statystycznie korelacji między liczbą stwierdzonych przestępstw a liczbą osób, którym przyznano świadczenie społeczne na podstawie decyzji administracyjnej. Po uwzględnieniu oszacowanych parametrów funkcji regresji liniowej wskazuje to na uwarunkowanie poziomu przestępczości sytuacją materialną społeczeństwa. Skoro zatem świadczenia socjalne przyznawane są osobom, których minimum socjalne oraz minimum egzystencji są zagrożone, to wraz ze spadkiem liczby takich osób powinna się zmniejszać także liczba stwierdzonych przestępstw. Jednocześnie nie potwierdzono występowania korelacji między wysokością wypłacanych świadczeń a poziomem przestępczości, co z kolei pozwala przypuszczać, że wzrost wysokości transferów świadczeń socjalnych nie wpłynie na obniżenie wskaźnika przestępczości.

To, że zaobserwowano silną korelację pomiędzy liczbą stwierdzonych przestępstw a liczbą osób, którym przyznano świadczenia społeczne na podstawie decyzji administracyjnej, przy braku związku z wysokością wypłacanych świadczeń, może również dowodzić znaczenia kontroli państwa nad rodzinami objętymi tego rodzaju pomocą i jego prewencyjnego oddziaływania. Opierając się na wynikach badania przeprowadzonego na poziomie województw, większą wagę można przypisać samemu faktowi objęcia pomocą społeczną niż jej wymiernej wartości pieniężnej.

Analiza korelacji pomiędzy liczbą stwierdzonych przestępstw a wysokością świadczeń wypłacanych z budżetów powiatów woj. zachodniopomorskiego w latach 2012–2018 wskazuje na istnienie silnej i dodatniej zależności liniowej w niektórych powiatach. Chociaż uzyskane wyniki nie są istotne statystycznie – co może wynikać ze zbyt małej liczby obserwacji – to uzasadniają prowadzenie dalszych analiz w tym

zakresie, w szczególności na najniższych poziomach podziału terytorialnego państwa oraz z uwzględnieniem większej liczby zmiennych objaśniających.

Wyniki przedstawionego badania przekonują, że czynniki ekonomiczne mają wpływ na poziom przestępczości w Polsce. Nie bez znaczenia jest przy tym ogólna sytuacja gospodarcza kraju w badanym okresie, w tym stopa bezrobocia, wysokość przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia oraz wysokość dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych; może na to wskazywać wzrost przestępczości odnotowany w czasie kryzysu ekonomicznego w latach 2009–2011.

Od 2004 r., czyli po zakończeniu procesu transformacji, względny ustabilizowaniu nowego ładu gospodarczego i wstąpieniu Polski do UE, następował systematyczny spadek liczby stwierdzonych przestępstw (z wyłączeniem okresu kryzysu ekonomicznego, który wpłynął na wzrost poziomu przestępczości w Polsce).

Trzeba podkreślić, że przy badaniu zależności między zjawiskami społecznymi nie ma możliwości wychwycenia wszystkich relacji. Na poziom przestępczości wpływają nie tylko gwarancje świadczeń w ramach pomocy społecznej udzielanej przez państwo czy warunki ekonomiczne w danym okresie, lecz także takie zmienne, jak: poziom kontroli społecznej, dostęp do edukacji, powszechność i akceptowalność obowiązujących wzorców i norm społecznych, oraz wiele innych. Jednak bardzo często powodem popełniania czynów zabronionych jest chęć zysku, w związku z czym osiągnięcie i utrzymanie przez państwo równowagi ekonomicznej, zapewnienie stabilizacji zawodowej oraz równych szans rozwoju może pozytywnie oddziaływać na ograniczenie przestępczości.

Bibliografia

- Becker, G. S. (1974). Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, 76(2), 169–217. DOI: 10.1086/259394.
- Cichoński, R. (1990). O zasadach organizujących ład społeczny. Próba reinterpretacji zachowań zbiorowych Stanisława Ossowskiego. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 52(2), 285–301. Pobrane z: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/16158/1/018%20RYSZARD%20CICHOŃSKI.pdf>.
- Ciekankowski, Z. (2018). Determinanty bezpieczeństwa społecznego w warunkach globalizacji. W: A. Jackiewicz, A. Trzaskowska-Dmoch (red.), *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa: uwarunkowania, procesy, skutki* (s. 15–30). Warszawa: CeDeWu.
- Eurostat. (b.r.) [baza danych]. *Crimes recorded by the police (1950–2000)*. Pobrane z: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=crim_hist&lang=en (dostęp: 8.01.2020).
- Gierszewski, J., Pieczywok, A. (2019). *Społeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka*. Warszawa: Difin.
- Gruszczyńska, B. (2015). Przestępstwa stwierdzone. W: A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski (red.), *Atlas przestępczości w Polsce 5* (s. 9–59). Warszawa: Oficyna Naukowa.

- GUS. (b.r.). *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych od 1950 roku*. Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja-/roczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych/>.
- Ignatczyk, W., Chromińska, M. (1998). *Statystyka: teoria i zastosowanie*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej.
- Jakubczak, R., Flis, J. (2006). *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie*. Warszawa: Bellona.
- Jarmakowski, T. (2009). Styl atrybucji, poczucie kontroli i płeć a podatność na powstawanie syndromu wyczonej bezradności. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Psychologica*, 13, 55–73.
- Jarmoszko, S. (2016). Teoretyczne konceptualizacje i sensory bezpieczeństwa w naukach społecznych. W: S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski (red.), *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny (s. 25–92). Pobrane z: https://repozytorium.uph.edu.pl/bitstream/handle/11331/1139/JarmoszkoS.KalitaC.MaciejewskiJNauki_spoeczne.pdf?sequence=1.
- KE. (2010). *Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*. Pobrane z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/LSU/?uri=CELEX%3A52010DC2020>.
- Korbińska, M. (2005). Kryzys społeczno-wychowawczy transformacji ustrojowej w aspekcie bezpieczeństwa. W: W. J. Maliszewski (red.), *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych* (s. 139–153). Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Leszczyński, M. (2011a). *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*. Warszawa: Difin.
- Leszczyński, M. (2011b). *Wybrane aspekty bezpieczeństwa społecznego*. Ostrowiec Świętokrzyski – Kielce: Stowarzyszenie „Nauka, Edukacja, Rozwój”.
- Lissowski, G., Haman, J., Jasiński, M. (2008). *Podstawy statystyki dla socjologów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Marczuk, K. P. (2012). Bezpieczeństwo społeczne: potrzeba szerokiego ujęcia. Implikacje dla Polski. W: A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne: pojęcia – uwarunkowania – wyzwania* (s. 26–52). Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa. Pobrane z: https://www.researchgate.net/publication/327509652_Bezpieczenstwo_spoeczne_potrzeba_szerokiego_ujecia_Implikacje_dla_Polski.
- Ossowski, S. (2019). *O osobliwościach nauk społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pare, P.-P., Felson, R. (2014). Income inequality, poverty and crime across nations. *The British Journal of Sociology*, 65(3), 434–458. DOI: 10.1111/1468-4446.12083.
- Pokruszyński, W. (2012). Bezpieczeństwo społeczne – kategoria bezpieczeństwa narodowego RP. W: A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne: pojęcia – uwarunkowania – wyzwania* (s. 20–25). Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Policja. (b.r.). *Przestępstwa ogółem*. Pobrane z: <http://www.statystyka.policja.pl>.
- Reykowski, J., Bielicki, T. (1997). *Dylematy współczesnej cywilizacji a natura człowieka*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 25 lipca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz.U. 2016 poz. 1121).

- Sierpowska, I. (2015). Bezpieczeństwo socjalne jako dobro publiczne. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, 16(3), 45–58.
- Skrabacz, A. (2012a). *Bezpieczeństwo społeczne: podstawy teoretyczne i praktyczne*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Skrabacz, A. (2012b). Uwarunkowania tworzenia bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku. W: A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne: pojęcia – uwarunkowania – wyzwania* (s. 53–84). Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Sławik, K. (1996). *Współczesny sprawca przestępstwa*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Sobczyk, M. (1996). *Statystyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Śleszyński, Z. (2020). Wyznaczanie współczynników korelacji liniowej – podstawy. *Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician*, 65(6), 69–87. DOI: 10.5604/01.3001.0014.2347.
- Tawney, R. H. (1964). *Equality*. Londyn: Unwin Books.
- Tusińska, M. (2013). Nierówności dochodowe a wzrost i rozwój gospodarczy. W: S. Swadźba (red.), *Systemowe uwarunkowania wzrostu i rozwoju gospodarczego: zagadnienia teoretyczne* (s. 97–116). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 535).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593).